

Il-#uttafa

numru **103**

Marzu - April 2011



Fras-servjent



il-magazin ta' Klabb #uttaf



Hej Huttaf

Il-ġimgħa l-oħra kont ma' grupp tfal fil-kampanja, u rajt tifla taqta' fjura. Meta staqsejtha għaliex qatgħet fjura, qaltli:

"U daqs kemm hawn fjuri! Mur ara billi qtajt waħda!"

Heqq veru li kien hemm ħafna fjuri, imma xorta ma qaltlix għaliex qatgħet waħda? Insomma biex ma ntawwalx, it-tifla ma kellhiex twegiba. Fil-fatt il-fjura kienet qatgħetha kważi bla ma taf. Hekk, vizzju!

Forsi intom ukoll qed tghidu: "X'għageb fuq biċċa fjura!"

Veru li billi qatgħet fjura ma waqgħetx id-dinja, imma jiena xorta ninkwieta, għax huwa sinjal ikrah. X'jiġifieri?

Immaġinaw xi hadd id-dar qed jara t-televisin, u f'daqqa waħda taqa' żrara żgħira fuq rasu. Iħares 'il fuq u jara li nqalghet mis-saqaf. Dik il-farka mhix ħa tkorrih, imma dak xorta jibda jithasseb. Għaliex? Għax dik il-farka hija sinjal. Hija sinjal li hemm xi xaqq fis-saqaf, u jekk ma jhux ħsiebu dak ix-xaqq se jikber u xi darba jista' jaqa' s-saqaf kollu.

Għalhekk meta nara xi hadd jaqta' fjura, dak huwa sinjal. Huwa sinjal li dak ix-xi hadd għadu ma tghallimx iħobb in-natura. U min ma jitghallimx iħobb in-natura minn kmieni hemm ċans li jibqa' hekk anke meta jikber. U jista' jsir aghar ukoll.

Min illum joqtol l-għasafar għall-gost, min illum imur jarmi frigg' jew saqqu f'xi wied, min illum jagħti permessi biex tinbena l-kampanja... dawn meta kienu żgħar kienu wkoll probabbli jaqtgħu l-fjuri. Hekk, vizzju!

Victor

Victor Falzon
l-editur



mal-faċċata



Il-Fras-servjent (Black-winged Stilt) għandu r-rekord tad-dinja tal-iktar għasfur saqajh twal paragun ma' ġismu. Ahna l-Fras-servjent narawh f'pajjiżna wkoll. Dar-ritratt ittiegħed fir-riserva naturali tal-Għadira f'ti granet ilu.

Ritratt ta' Victor Falzon

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'nista' nara tghid?	3
Mid-dinja	4
Hemm baħar jaqsam	5
Xemx, xita, mixi u elf Ewro!	6
Jagħtu!	7
Attività	8
Intervista ma' Fjura	8
Għaram tar-Ramel	9
Agħti kulur	10
Arti u Ritratti	10
Tgħidx ħmerijiet!	11
Ntiefet tan-Natura 6	11

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Fleur Bugeja • Desirée Falzon • Nicolette Falzon • Victor Falzon



il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

il-klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimha ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.



©BirdLife Malta, April 2011
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

U ġriet l-aħbar mill-qalba tas-Simar...

Tliet ġrajjet riċenti mir-riserva naturali tas-Simar.



Charles Coleiro

Il-Blonġun...

Dari l-**Blonġun Żgħir** (Little Grebe) konna narawh biss fix-xitwa. Imma bis-saħħa tas-Simar, issa għandu wkoll post fejn ibejjet. U dis-sena ma halliniex bix-xewqa, għax reġa' bejjiet. Forsi hemm iktar minn par wiehed ukoll, imma diffiċli tghid għax il-bejtiet ikunu mohbijin fil-qasab folt. Imma frieh deheru mill-inqas erbgha.



Alton Tanti

...it-Tigieġa...

Bhall-blonġun, it-**Tigieġa tal-Baħar** (Common Coot) ukoll sa ftit snin ilu kienet għasfur tax-xitwa biss. Imma fis-Simar bdiet tbejjiet ukoll, u dis-sena donnha qed terġa', għax ftit ilu rawha ġgħorr xi zkuk.



Nick Galea



Caldon Mercieca

...u l-Fjorentin!

Dan **Fjorentin** (Great Tit), għasfur komuni fl-Ewropa, anke fil-ġonna. Imma f'Malta rarissmu, u dan għaliex il-Fjorentini ma jpassux, allura ma jiġux f'pajjiżna. Imma kultant, rari ħafna, jitfaċċa wiehed. F'Marzu li għadda, ir-ringer Joseph Mangion qabad wiehed. F'Malta dan l-għasfur kien ilu ma jidher... 36 sena!



X'Nista' Nara Tghid?

jikteb **Jason Aloisio**

Il-Paletta

Eurasian Spoonbill

Platalea leucorodia

F'Marzu li għadda deheru xi qtajjiet tal-Paletta, għasfur li mhux soltu narawh f'daqshekk numri f'Malta. L-istorja spiċċat fl-aħbarijiet peress li l-kaċċaturi sparaw u qatlu numru minnhom hekk kif dan it-tajr resaq lejn l-art.

Il-Paletta hija għasfur kbir, abjad silġ bi ftit isfar fuq sidru, ftit iswed mat-truf tal-ġwienah u saqajh twal u suwed. L-iktar li jolqtok fih huwa l-munqar twil qisu żewġ mgharef fuq xulxin, u li minnu dan l-għasfur ha ismu. Meta jtir iżomm għonqu stirat 'il barra. Minbarra fl-Ewropa, ibejjet ukoll f'partijiet tal-Afrika u l-Asja.

L-ambjent favorit tal-Paletta huma l-għadajjar tal-ilma ħelu jew salmastri. Hemm iqatta' ħafna ħin fl-ilma baxx, b'munqaru fl-ilma filwaqt li jharrek rasu minn naħa għal oħra biex isib jiekol. Munqaru jzommu ftit imbexxaq u kif iħoss annimal żgħir (gambli, dud jew ħut żgħir), jaħtfu u jibilgħu.



It-tpiġġija meħuda mill-ktieb **Ghasfar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtri mingħand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.



Victor Falzon

Dawn l-aħbarijiet tajbin biex tużawhom l-iskola fl-attività **JUNIOR JOURNALIST** (Dinja Waħda) Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta u Bank of Valletta





Prosit, issa x'ha nagħmlu?

Sorry ħi, ma jinfidx!



Fit-**Tanżaniya** se jgħaddu ħajwej minn nofs wiehed mill-iktar parks famużi tad-dinja: is-Serengeti, medda kbira (kważi 50 darba daqs Malta) ta' *grasslands*, foresti u għoljiet. Fis-Serengeti jgħixu eluf kbar ta' wildebeest, żebri u antilopi. Kull sena mat-tliet miljun minhom ipassu f'imrieħel enormi lejn il-Masai Mara National Reserve fil-Kenja, u magħhom imorru wkoll mijiet ta' iljuni, ċita, jeni u karnivori oħrajn. Imma f'it iehor dawn il-vjaġġaturi se jsibu r-rota bblukkata bi triq wiesgħa! Dit-triq se tisfratta passa li ilha ssir eluf tas-snin u li hija waħda mill-ikbar spettakli naturali tad-dinja. Il-gvern tat-Tanżaniya donnu qed jaqa' u jqum minn dan kollu, għax it-triq irid jagħmilha. Nisperaw li l-mexxejja tat-Tanżaniya jifthu għajnejhom u jwaqqfu dil-ġennata, bħalma għamlu l-mexxejja tal-Kambodja (ara isfel).

ROAD
CLOSED



Trid tkun veru bla ruh biex tispara fuq animal bħal dan!



Ġej il-lupu? Le, sejjer!



L-**iStati Uniti** kważi dejjem b'xi aħbar ħażina għan-natura. Ħa nżidu oħra! Il-gvern Amerikan għadu kemm neħħa l-Lupu mil-lista ta' annimali protetti. Jiġifieri issa l-Amerikani ħa jkunu jistgħu jerġgħu jikkaċċjaw u joqtlu dan l-annimal tal-ġenn. Ir-raġuni vera hi li l-gvern irid jingħoġob mas-sidien sinjuruni ta' 'rencijiet tal-baqar. Ma tonqosx ukoll il-fissazzjoni bl-armi li għandhom f'dak il-pajjiż. Ħafna kaċċaturi Amerikani għadhom jaħsbu (u jixtiequ) li qed jgħixu fi żmien il-kawbojs. Istħi USA!

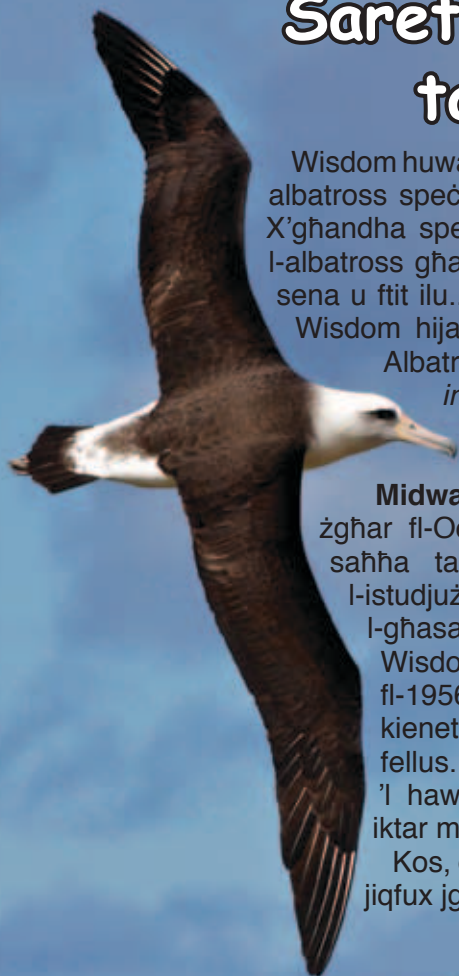


MHUMIEX se jħaffru!



F'**il-Hutt**afa 102 konna ġibna li fil-**Kambodja** se titħaffer barriera enormi fil-Cardamom Mountains, proġett li kien se jirvina medda kbira foresta u jipperikola ċ-ċaqliq ta' annimali bħal iljunfanti. Issa smajna li l-gvern tal-pajjiż reġa' bdielu u ħassar il-pjan kollu. Prosit Kambodja!

Saret Mummy ta' sittin.



Wisdom huwa l-isem ta' albatross speċjali ħafna. X'għandha speċjali? Din



l-albatross għandha iktar minn 60 sena u f'it ilu... kellha fellus ġdid!

Wisdom hija mill-ispeċi Laysan

Albatross *Phoebastria immutabilis* u tgħix ma' eluf minn shabha fuq

Midway, grupp ta' gzejjer żgħar fl-Oċean Paċifiku. Bis-saħħa ta' ċrieket apposta, l-istudjużi jagħrfu dawn l-għasafar minn xulxin. Lil Wisdom kienu rringjawha fl-1956 u dik is-sena kienet diġà qed trabbi fellus. Minn dak iż-żmien 'l hawn, Wisdom rabbiet iktar minn 30 ferħ.

Kos, dawn l-għasafar ma jiqfux jgħaġġbuna!

Ġħadhom qed jonqsu...



Fid-dinja kollha baqa' biss xi 4200 Rinoċeronti Suwed (Black Rhino). Ħafna minnhom jgħixu f'parks fl-**Afrika t'Isfel**, flimkien ma' numru ta' Rinoċeronti Bojod (White Rhino). Iż-żewġ speċi huma mharsin bil-liġi, imma xorta waħda l-kaċċaturi għadhom joqtlu minnhom kull sena. Is-sena l-oħra qatlu 323 mill-bojod u 10 mis-suwed.

Min jaf sa ma tikbru intom ikunx baqa' rinoċeronti fid-dinja! :(:(:(



Miskin.



'renc' = medda art li fiha jrabbu l-baqar, is-soltu għall-laħam tagħhom. Fl-Amerka hemm rencijiet (*ranches*) enormi b'eluf kbar ta' baqar.

Raymond Galea



Ghandek
zball, sur
Editur! Wiehed
minnhom Agrett
tal-Bhejjem. Ara
ssibuhx!

Dil-qatgħa Agretti Bojod għadhom kemm taru minn fuq
il-blat max-xatt t'Għajn Tuffieħa biex ikompli l-vjaġġ lejn
l-Italja. Tgħid jaslu kollha qawwijn u shah?

Hemm baħar jaqsam.

Victor Falzon

Malta hija gżira, u kull min jiġi Malta jrid bilfors jaqsam il-baħar. Dan jafuh il-barranin kollha li jżuruna, u jafuh ukoll l-ghasafar kollha li jiġu. Jekk għasfur ġej min-naħa tal-Italja jrid itir mill-inqas 80km baħar minn Sqallija; jekk ikun ġej mill-Afrika jrid itir mill-inqas 290km baħar. Bħalissa għaddejjin mill-passa tar-rebbiegħa u hafna mill-ghasafar ġejjin min-naħa tal-Libja jew it-Tuneżija. Mhux ċajta taqsam dak il-baħar kollu.

Għal hafna għasafar il-baħar huwa periklu kbir. Għaliex? Għax ma jafux iġumu. Jekk Fluttafa taqa' fil-baħar tegħreq. Jekk ajkla tegħja u taqa' fil-baħar tegħreq. Jekk seker jintilef u jaqa' fil-baħar jegħreq. Għalhekk hafna għasafar jippruvaw jaqsmu l-baħar minn fejn huwa l-iktar dejjaq, jew fejn hemm xi gzejjer li jistgħu jistrieħu fihom.

I see. Mela
għalhekk jiġu
hafna għasafar
daż-żmien.

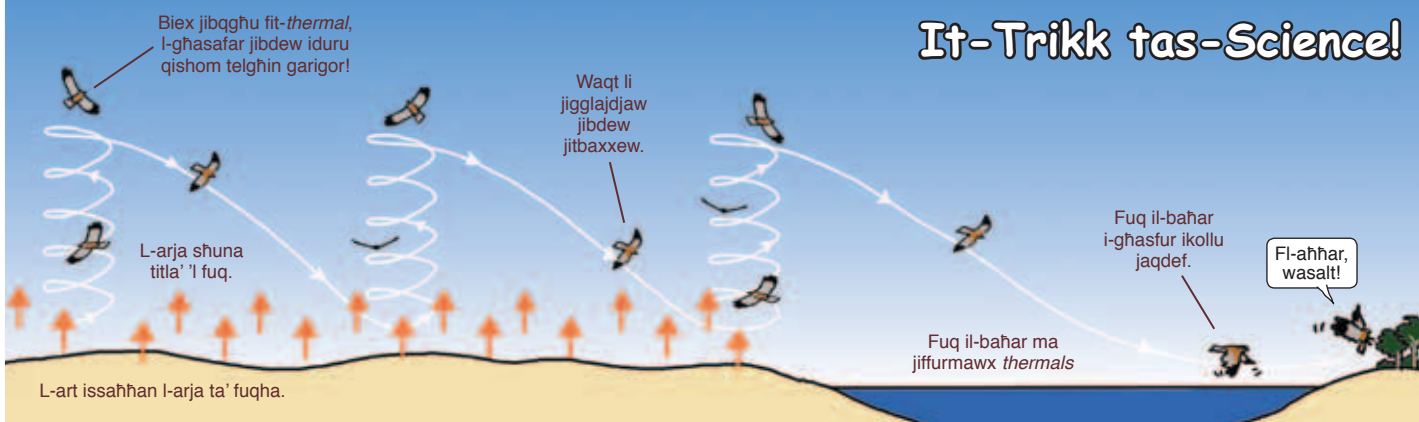
Dal-**Baghdan Ahmar**
qed jiftah ġwinhajh u
denbu biex jissaqqar
(bl-Ingliż *soaring*).



Il-vjaġġ tar-rebbiegħa



It-Trikk tas-Science!



Hemm xi tajr li juża trikk tas-Science biex jivvjaġġja bla ma jegħja. Dan it-trikk jużawh għasafar kbar li għandhom ġwienah wesghin, per eżempju ajkli, kuċċard, ċikonji u rsieset. X'inhu t-trikk? Meta l-art tishon bix-xemx, l-arja ta' fuqha tishon ukoll, u kif nitgħallmu fix-Xjenza l-arja shuna titla' 'l fuq. Li jagħmlu l-ghasafar hu li jżommu ġwinhajhom miftuħin bħal xugaman u dak il-kurrent ta' arja shuna (jgħidulu *thermal*) itellagħhom fl-gholi (bħal *hot air balloon*!). Meta joghlew hafna, jaqdbu r-rotta u jigglajdjaw biċċa sew, ukoll bla ma jaqdfu. Meta jkunu tbaxxew sew, isibu *thermal* ieħor u jerrgħu jitolgħu fl-gholi. U jibqgħu sejr in hekk, u b'hekk jagħmlu vjaġġi shaħ bla ma jbatu. Il-problemi jinqalghu meta jiġu biex jaqsmu l-baħar. Għaliex? Għax fuq il-baħar l-arja ma tishonx u *thermals* ma jkunx hemm. Għalhekk biex jaqsmu l-baħar l-ghasafar ikollhom jaqdfu, u jibdwu jegħjew. Imnalla tkun Malta għalihom, għax jaslu hawn mifluġin u jkollhom bżonn hafna jistrieħu.

Xita, xemx, mixi u elf Ewro!

20 Marzu 2011. Kulhadd lest għall-mixi...



Nhar il-Hadd 20 Marzu 2011 il-tqajna taht is-Saqqajja fit-8.30am. Konna grupp sabih lesti għall-Mixja Maratona, imma wara ftit bdiet tqattar ix-xita. "U iva," għedna, "issa nibdew nimxu u nhallu x-xita warajna!" Għalhekk wara li ngabru xi flus li kienu faddlu l-membri, hadna ritratt u bdejna mixjin.

Imma dik is-shaba xita baqgħet miexja magħna sa ma sirna flieles. Imbagħad sibna t-triq mgħarrqa bl-ilma għaddej igelgel. Hawnhekk il-Leaders iddeċidew li l-mixja titħassar, imma ftehemna li nerġghu nippruvaw il-Hadd ta' wara. Imxejna lura, tqassmu r-rigali lil min kien ġabar xi flus u kulhadd mar id-dar jinxef!

Il-Hadd 27 Marzu hareġ bnazzi. Il-tqajna xi 75 ruħ u bdejna l-mixja mill-ġdid, u did-darba t-temp ma fixkilniex. L-ewwel parti tar-rotta kienet dritta u f'inqas minn siegħa wasalna fiċ-ċekpoint, fejn strahna u kilna xi haġa. Hemmhekk kellmitna l-leader Desirée dwar il-berdwoċing u spjegatilna li bil-flus li ngabru mill-mixja, il-BirdLife se tixtri trombi biex jużawhom l-istudenti li jżuru r-riservi naturali tal-Għadira u s-Simar.

Imbagħad, bil-leader Ray fuq quddiem, komplejna. Għaddejna minn mogħdijiet fil-kampanja fl-inħawi tas-Siġġiewi. Qbiżna d-Dar tal-Providenza u ftit wara wasalna fit-tieni ċekpoint. Hawnhekk il-leaders qassmulna frott u ilma, u tpaxxejna bil-veduta tal-baħar u ta' Filfla. Imbagħad kellmitna l-leader Kathleen, fejn qaltilna li b'kollox kienu ngabru €1059. Il-membri li kienet ġabret l-ikbar somma kienet Jacqueline Licari.

Imbagħad komplejna l-aħħar parti tal-mixja. Għaddejna mill-inħawi ta' Haġar Qim u ġbidna lejn il-Qrendi. Fl-aħħar, għajjenin imma kuntenti, wara 11km mixi, wasalna l-Maqluba. Hemmhekk sibna liżar kbir jistenniena u ntfajna nagħtuh il-kulur. Ftit wara ġew għalina tat-trasport biex johduna lura lejn ir-Rabat.

Insomma, mixja oħra ta' Klabb Huttafa: mixja oħra suċċess!



Imxejna fix-xita...

Il-Kumitat tal-Klabb jgħid grazzi kbira lil-leaders Ray Bonnici, Nicolette Falzon, Felix Gerardi u Janet Gerardi, kif ukoll lil Michael Falzon, Geoffrey Saliba, Lara Schranz u Nadja Tschovikov tal-ghajnuna tagħhom biex il-mixja tkun suċċess.

Grazzi kbira wkoll lill-membri li ġew jimxu u lit-tfal li ġabru xi fondi. Dawn kienu **Gabriel Apap** • Giulia Aquilina • Nikki Bonett • Trudie Buhagiar • Klara Cachia • Kerston Calamatta • Kimberly Calamatta • Jake Camilleri • Owen Camilleri • Rebekkah Camilleri • Gabrielle Cachia • Fabian Cardona • Jessica Cardona • Nathan Cardona • Nell Caruana • Daniel Cherrett • Massimo Cherrett • Elisa Chircop • Joanna Ciantar • Matthew Curmi • Reuben Curmi • Giulia Debattista Montebello • André Deguara • Francesca Despott • Analise Fenech • Anthea Fenech • Filippa • Fenech • Stephen Galea • Clyde Grech • Francesca Hall • Janine Hall • Maja Herrera • Nader Kabir • Jacqueline Licari • Laura Mercieca • Luke Micallef • Michela Micallef • Timothy Micallef • Daryl Mifsud • Gavin Muscat • Mariah Muscat • Daniela Mizzi • Maria Nappa • Matthew Nappa • Askya Pizzuto • Jean Claude Randon • Anton Saliba • Luigi Sammut • Stephanie Sciberras • Benjamin Scicluna • Christian Seychell • Clifford Spiteri • Mary Ann Woollard • Luca Zammit

Jacqueline Licari tilqa' mingħand Leader Kathleen il-premju rebbieh għall-membri li ġabret l-aktar flus. Grazzi Jacq!



Imxejna fix-xemx!



Jaagħtu! Jaagħtu!

Ftit ilu fir-riserva naturali tas-Simar, żewġ **Galez Suwed** kellhom xi jgħidu. U fil-fatt ġew fl-idejn - anzi fis-saqajn! Inzerta dak il-ħin kien hemm fotografu, li ħa ritratti tal-inċident...



B'xorti tajba l-inkwiet malajr għadda, u fis-Simar reġa' saltan il-kwiet. Il-Galez Suwed irġiel spiss ikollhom xi jgħidu imma rari jwegġgħu. L-argument is-soltu jkun fuq territorju, sakemm jiftiehm bejniethom liema parti tar-riserva hija ta' dan jew tal-ieħor.

Fis-Simar hemm ibejtu mal-20 par Gallozz Iswed. Tistenna li kultant tinqala' xi kwistjoni bejn il-girien!



Ritratti ta' Raymond Galea



Sejrin sal-Għadira. Tigū?

L-Għadira kienet l-ewwel riserva naturali ta' Malta. Kienet il-BirdLife li tħabtet biex dir-roqgħa natura ma tintradamx taht xi triq jew megaproġett tal-konkrit. U rnexxielha. Illum l-Għadira jgawduha l-għasafar, is-siġar, l-insetti u r-rettili. U jgawduha n-nies li jhobbu n-natura.

Aħna tal-Klabb ilna ftit ma mmorru s'hemm, għalhekk il-ħarġa li jmiss se tkun proprju għall-Għadira. Forsi ninzertaw xi ħaġa interessanti, bħar-Russett Griż f'dar-ritratt, jew xi Frasservjent bħar-ritratt ta' quddiem. Post fejn hemm l-ilma jkollu iktar ħajja minn post niexef.

U kif inkunu hemm induru dawra wkoll mal-inħawi. Insomma nieħdu pjaċir żgur. Narawkom.

Nista' mmur, Ma?

Basta għib ruhek sew.

dettalji

data **il-Ħadd 8 Mejju 2011**
niltaqgħu **L-Għadira, fil-venda**
hin **9am**
nispiċċaw **xi 11am**
għibu **tromba, jekk għandkom**
merħba **membri* tal-Klabb,**
familji u ħbieb

* Tfal taht it-8 snin
irid jiġi magħhom
xi hadd kbir.

Monakella

Intervista ma' Fjura

③



Il-Lellux

X'jismek?

Jisimni Lellux, u bl-Ingliż jgħiduli *Crown Daisy*.

Inti 'indigena jew barranija?

Maltija minn ruħ ommi. Tant hu hekk, li biex bil-Malti tgħidu li xi ħaġa safra ħafna, lili ssemmu, għax tgħidu "safra lellux"!

Il-fjuri tiegħek ifuħu?

Ma tantx għandhom riħa. Jien l-insetti nigbidhom bil-kulur illellex tal-fjuri. Anke brimb ikolli jgħix fuq il-fjuri tiegħi.

X'tip ta' ambjent tħobb?

L-iktar li nħobb nikber huwa fl-imħarbat. Għalhekk jiena komuni għax f'Malta hawn ħafna art imħarbat!

Tħobb xemx jew dell?

Xemx! U meta tinzel ix-xemx, il-fjuri tiegħi jagħlqu l-petali.

F'liema żmien tikber?

Jiena fjura tar-rebbiegħa, speċjalment issa f'April.

Għandek xi problemi?

Xi nies għandhom vizzju jaqtgħuli l-fjuri u jnittfuli l-petali waħda waħda. Ma niħux gost, tafux!

Grazzi ħafna.
Xejn ruħi.

Il-poeta Anton Buttigieg kelli poezija jisimha IL-LELLUX!

Ftakar!



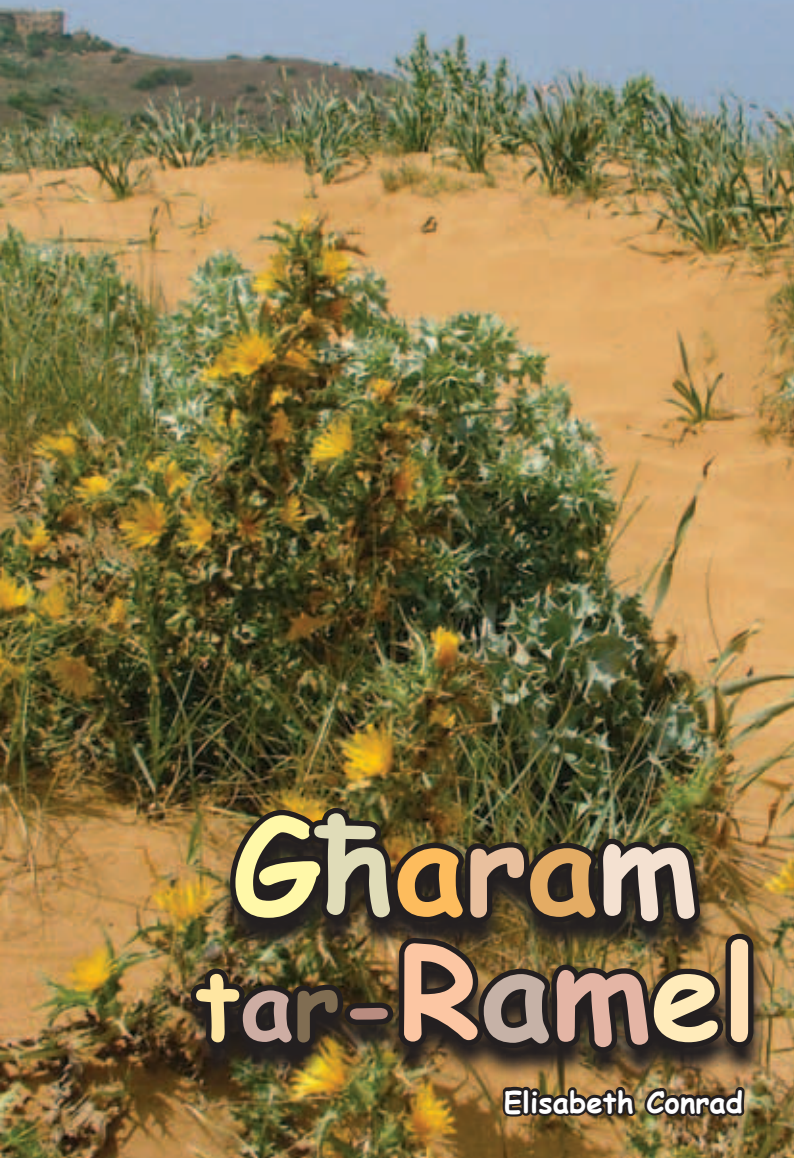
Għasafar tal-Għana

Irridu!

Dal-poster għalik jekk iggedded il-miżata fi Klabb Futtaf.

Din hija l-Brimba tal-Fjuri, u spiss taraha fuq il-Lellux. Tvarja fil-kulur, daqqa safra, daqqa orangjo, daqqa hamra. Bl-Ingliż jgħidulha *Red Crab Spider*.

Ojj hemm wara! Mohkom hawn!



Għaram tar-Ramel

Elisabeth Conrad

Fl-gharam tar-ramel, il-pjanti huma importanti ħafna biex dan l-ambjent ikompli jiżviluppa. L-gharma tiffurma meta jingabar ir-ramel f'munzelli, u l-pjanti mhux biss iżommu r-ramel bl-għeruq tagħhom, imma jservu wkoll ta' oġġetti biex magħhom ikompli jingabar ir-ramel.



¹ **sukkulent** = pjanta li jkollha l-weraq, iz-zokk jew l-għeruq kapaċi jaħżnu l-ilma fihom.

² **zonation** = żoni hdejn xulxin li f'kull wiehied tikber flora differenti.

Bhas-sisien u l-irdumijiet li rajna fil-ħarġa l-oħra, l-gharam tar-ramel (bl-Ingliż *sand dunes*) huma ambjent speċjali. Imma filwaqt li rdumijiet għandna ħafna, l-gharam tar-ramel mhumiex komuni fil-Gżejjer Maltin.

Fejn qegħdin ?

Ħafna jaħsbu li s-*sand dunes* xi ħaġa tad-deżert. Però dawn ma ssibhomx biss fid-deżert, imma anke max-xatt.

F'pajjiżna l-gharam tar-ramel huma rari għal żewġ raġunijiet prinċipali. L-ewwelnett f'tit ħafna (xi 2%) mill-kosta Maltija hija ramlija, u bla ramel mhux se jkollok gharam tar-ramel! It-tieni nett, il-ftit ramliet li għandna qegħdin dejjem taħt pressjoni kbira mill-iżvilupp, speċjalment għal proġetti ta' turizmu u rikreazzjoni, u fil-passat ma tantx taw każ tan-natura f'dawn il-postijiet.

Għalhekk diversi siti f'Malta fejn qabel kienu jeżistu l-gharam, illum jew sparixxew jew qegħdin fi stat ħażin ħafna. Fost dawn hemm l-Għadira, il-Gnejna, ir-Ramla tal-Bir u r-ramliet fl-Armier. L-aħjar eżempju ta' gharam tar-ramel li għandna f'Malta llum jinsab fir-Ramla l-Hamra (Għawdex). Hemmhekk għad hemm sistema naturali b'saħħitha li fiha nsibu flora u fauna tipiċi ta' dan l-ambjent.

X'għix fihom ?

Mhux faċli biex pjanti jikbru fuq ir-ramel u daqshekk viċin il-baħar. Ir-ramel ma fihx l-istess nutrimenti li nsibu fil-ħamrija, u ma tantx iżomm ilma. Fis-sajf ir-ramel jishon ħafna bi nhar (kif żgur tafu!) u jkasa bil-lejl. Il-pjanti tas-*sand dunes* iridu jkun jifilhu għal dawn il-kundizzjonijiet kollha, u għall-effetti tal-baħar, bħal mewġ u raxx mielaħ. Il-pjanti t'hawn għandhom mezzijiet differenti kif inaqqsu t-telf ta' ilma, fosthom għeruq fondi, u weraq jew friegħi 'sukkulenti'. F'gharam żviluppati sew, iktar ma tersaq 'il gewwa mill-baħar, tinnotta li l-pjanti jinbidlu. Dan għaliex il-kundizzjonijiet jinbidlu f'tit f'tit, ħaġa li tissejjah ²zonation.

F'Malta, fost il-flora tal-gharam insibu **Kromb il-Baħar** (li jikber viċin il-baħar), il-**ħaxixa tal-irmied Xewwikija**, il-**Pankrazju** u **Xewk ir-Ramel**. Hemm ukoll fauna interessanti, inkluż diversi insetti, bħall-**Grillu tar-Ramel**, li huwa rarissmu u li f'pajjiżna jinsab biss f'xi tliet postijiet.

Attenti !

Jekk das-sajf tmorru sar-Ramla l-Hamra jew xi ramla oħra fejn baqa' l-gharam tar-ramel, oqogħdu *extra* attenti li ma tirsux pjanti bla bżonn, jew timxu fuq l-gharam infushom. Ftakru li dan huwa ambjent rari li diġà tlietna ħafna minnu. Tajjeb niehdu ħsieb il-ftit gharam li fadliina.



Grillu tar-Ramel
Burrowing Sand Cricket

Alex Casha



X'mustaċċi għandu.
Qisu n-nannu!

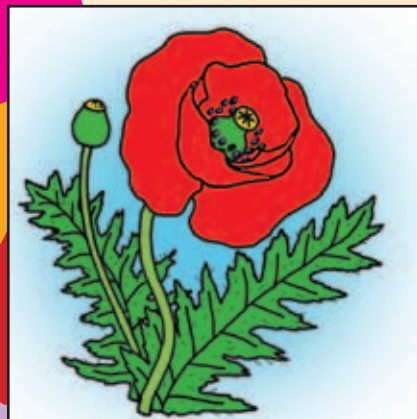


Trid tgħid xi
ħaġa?

Peprin Afimar

Victor Falzon

Agħti kulur lill-istampa.



Meta tagħti kulur lil stampa, l-aħjar tibda mit-truf u l-irkejjen, ghax dawk l-iktar li jridu paċenzja. Għalhekk ibda bihom ghax tkun għadek frisk u tkun għadek ma x bajtx. Il-partijiet il-hfief hallihom għall-ahhar.



Owkej, bdejt mir-rokna kif għedtli!

ARTI U RITRATTI

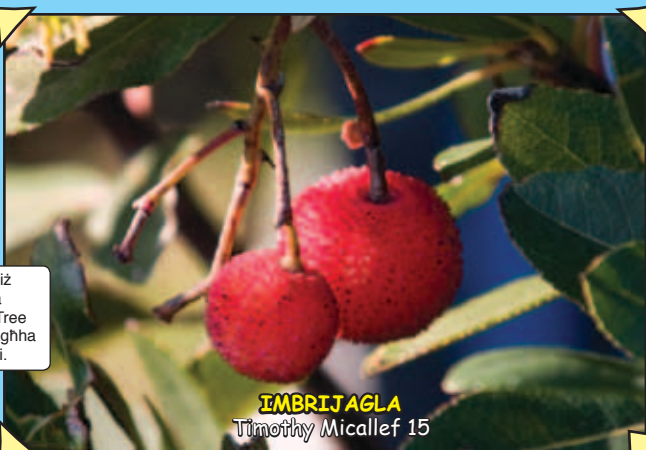
il-huttafa@birdlifemalta.org



Illum hawn hafna kameras diġitali tajbin, irhas u komdi, u bis-saħħa tagħhom il-fotografija qed taqbad fostkom il-membri. Ibagħtulna ritratti li tiehdu halli ngibuhomlkom f'dir-rokna. Basta jkunu ritratti ta' natura selvaġġa (mhux pets jew fjuri kultivat), u basta jkunu veru ritratti tagħkom. Ibagħtuhom jpeg fl-imejl t'hawn fuq.



SEFFUD TAX-XAGHRI
Francesco Tanti 4



IMBRIJAGLA
Timothy Micallef 15

Din bl-Ingliż jgħidulha Strawberry Tree ghax il-frott tagħha qisu frawli.



Hehe mela bhalek!

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto 15



II-KUDA

Oops! Din wahluha hażin.

Tgħidx ħmerijiet!

Desirée Falzon iddur dawra ma' ħmerijiet li nisimgħu fuq l-annimali.



Is-sriep jagħtu l-velenu!



Serp Iswed

Victor Falzon

Din ħmerija mill-kbar! Veru li f'pajjiżi oħrajn hemm sriep velenużi, imma b'xorti tajba f'pajjiżna dil-problema ma teżistix.

F'Malta għandna erba' tipi ta' sriep: is-Serp Iswed, is-Serp Aħdar, il-Lifgħa u l-Qattus. Ebda wiehed minn dawn ma jagħti velenu lin-nies. Il-Qattus għandu tikka velenu, imma mhux kapaċi jwegg'a n-nies bih. Il-priza tiegħu hija ferm iżgħar minn bniedem għax ħalqu jlaħhaq biss ma' xi gremxula jew wiżgħa. Is-sriep l-oħrajn m'għandhomx velenu u jaqbd u l-priza billi jigdmuh, jitgerrbu miegħu u jagħsruh b'għisimhom sa ma l-annimal jaqta' nifsu u jmut.

Minbarra gremxul u wiżgħat, is-sriep jieklu wkoll il-ġrieden. Għalhekk flok ma nibzghu minnhom, aħjar niehdu gost meta naraw serp viċin id-dar, għax jaf jehilsek mill-ġrieden! Fil-Greċja, fejn ukoll tinstab il-Lifgħa, in-nies tant japprezzaw das-serp li jgħidulu *spitofido* li bil-Grieg tfisser "is-serp tad-dar".

Jgħidulu Qattuss għax għajnejh bħal tal-qattesss.

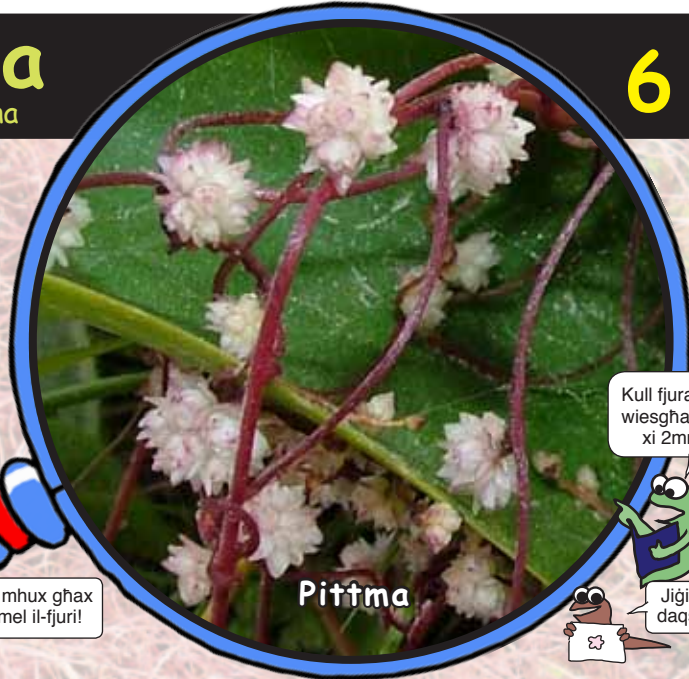


Ntietef tan-Natura

Victor Falzon jagħti ħarsa lejn ħlejjag żgħar madwarna

Il-Pittma

Il-Pittma pjanta stramba ħafna, bilkemm temmen li hija pjanta: la għandha weraq u lanqas biss hija ħadra. Jekk taraha taħseb li xi ħadd ħarbitlu kobba suf roża u tħabblitu ma' arbuxxell! Imma dik mhi kobba xejn. Dawk il-ħafna ħjut huma l-friegħi irqaq tagħha u jekk tosservaha mill-viċin tara li l-ħjut ikunu mwaħħlin mal-friegħi ta' dak il-povru arbuxxell. U ngħidulu povru għax il-Pittma hija parassita: bħal vampir tehel mal-vittma tagħha u tixorbilha l-meraġ. Daż-żmien tidher ħafna fil-kampanja, speċjalment fix-xagħri, iggranfata ma' xi pjanta tas-Sagħtar. Għalkemm weraq ma tagħmilx, fjuri tagħmel, imma jkunu bukketti żgħar ħafna.



Pittma

Kull fjura hija wiesgħa biss xi 2mm.

Alex Casla

Jiġifieri xi daqshekk!

Ma, għalfejn tgħidli pittma lili?

Tgħid mhux għax tagħmel il-fjuri!



Nicholas Galea



Kuda Dumnikana
Black-eared Wheatear

Jgħidulha hekk għax il-kuluri bħaċ-ċoqqa tal-patrijiet Dumnikani.



www.birdinginmalta.com



Thobb l-ghasafar? Mela żur il-websajt **Birding in Malta** għal tagħrif u ritratti fuq l-ghasafar ta' Malta, u anke postijiet tajbin fejn tista' tmur berdwoċing. Dil-websajt holquha l-ħbieb tagħna Nicholas Galea u Steve Zammit Lupi, żgħażaġħ berdwoċers u membri ta' Klabb Huttat. Dil-websajt diġà tgħodd mas-700 ritratt, kollha meħudin Malta.



aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont u rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG
SAVERS ACCOUNT**
2131 2020 | bov.com

Mafnug mill-Bank of Valletta p.l.c.
56, Triq Zakkaria
Valletta VLT 1130 - Malta

BOV
Bank of Valletta